

Danny Fingeroth

A HIHETETLEN STAN LEE

Danny Fingeroth

A HIHETETLEN STAN LEE

A Marvel igazi szuperhőse

A fordítás alapja:
A MARVELOUS LIFE: THE AMAZING STORY OF STAN LEE
Text Copyright © 2019 by Danny Fingeroth
Published by arrangement with St. Martin's Publishing Group. All rights reserved.

Fordította: © Rusznyák Csaba, 2020

Szakmailag lektorálta: Szép Eszter

Szerkesztette: Greff András
Borítóterv: Szabó Levente
Borítófotó: Presley Ann/Patrick McMullan/Getty Images Hungary

HVG Könyvek, Budapest, 2020
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Hungler Tímea
www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-947-1

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Kedves László
Borító nyomdai előkészítése: Sólyom Melinda

Nyomás: Generál Nyomda Kft.
Felelős vezető: Hunya Ágnes

Vardának
Köszönöm a csodálatos életet

TARTALOM

Előszó	9
1. JFK, a Beatles... és Stan Lee	15
2. A szabó fia	22
3. A nyugati 42. utca furulyása	33
4. A képregények pszichopatológiája	53
5. Kitörni és benmaradni	75
6. Csapatgyűjtés	84
7. A hamvakból	97
8. Összegubancolódtott hálók	113
9. Karakterteremtések	135
10. Elszakíthatatlan kötelékek	157
11. Bumm bumm bumm	185

12. Forradalom a levegőben	201
13. Hullámlovaglás.....	210
14. Feszült helyezkedések	231
15. Hatalmi politikák	246
16. A Káosz és a Király	262
17. Visszatérések és távozások	272
18. Búcsúzások és köszöntések	287
19. California Dreamin'	302
20. Kövesd a pénzt!	314
21. Szerelemről és törvényről	331
22. A nem ismert tartomány	344
23. Hagyaték	355
Utószó: Utolsó gondolatok Stan Leeről	369
Köszönetnyilvánítások	374
Jegyzetek	377
Név- és tárgymutató	393

ELŐSZÓ

Ha kultúrában tájékozott embereket arra kérnek, hogy nevezzék meg három kedvenc képregényalkotójukat, valószínűleg azt mondják majd: „Stan Lee”.

Aztán elhallgatnak. Mert a többség egyedül őt ismeri.

Ugyanezek az emberek valószínűleg *tíz* filmrendezőt vagy regényíró-t is fel tudnának sorolni. Talán még tíz festőt is. De ami a képregényalkotókat illeti? Csak egyet: Stan Leet.

Ami több okból is különös.

Először is, Stan Lee íróként, szerkesztőként, művészeti vezetőként, kiadóként és igazgatóként dolgozott képregényeken. A képregények vizuális természete ellenére sosem rajzolt professzionálisan (noha nagyon is tisztességesen elfirkálgatott, ha akart). Vagyis *nem* volt képregényrajzoló.

És bár a karakterei minden idők legnépszerűbb és legjövedelmezőbb szórakoztatóipari franchise-ai közé emelkedtek – Pókember, a Bosszúállók, az X-Men, hogy csak néhány példát említsünk –, Lee nem maga tervezte ezeket a karaktereket, és nem ő rajzolta meg a kalandjaikat. Ehhez rendkívül tehetséges rajzoló-kellettek, velük közösen teremtette meg a Marvel leghíresebb szuperhőseit.

Lee két legfontosabb társalkotója Jack Kirby és Steve Ditko voltak. Az ember azt hinné, ha egyszer Lee partnereként leheltek életet az említett karakterekbe és kalandjaikba, akkor ők is ugyanolyan világhírűek lettek, mint Lee maga, ugye? Pedig nem.

Továbbá a logika azt diktálná, hogy mivel Lee több mint 75 éven át kötődött a Marvelhez (melyet korábban Timely és Atlas néven ismertek),

maga is a cég egyik tulajdonosa volt; valahányszor eladtak tehát egy jegyet egy Marvel-filmre, az árbevétel egy töredéke az ő zsebébe vándorolt.

Ez azonban szintén nem igaz. Lee csupán a cég egy – kétségkívül jól megfizetett – *alkalmazottja* volt, aki az általa teremtett karakterek egyetlen százaléknyi tulajdonjogát sem birtokolta.

Mégis – akarta-e, vagy sem – Lee vált nemcsak a Marvel-képregények, hanem általában véve is a KÉPREGÉNYEK arcává és hangjává.

Hírnevét eredetileg a Marvel 1961-től 1970-ig tartó sikerszériájának köszönhetette: ekkor születtek meg a kiadó leghíresebb karakterei, ekkor vált a Marvel a kulturális beszédtema részévé – olyan nevekkel együtt, mint James Bond, Kurt Vonnegut, Betty Friedan¹, Mickey Mantle², Muhammad Ali és a Beatles. És ez csupán 10 éve egy közel 96 évig tartó életnek és egy csaknem 80 évig nyúló karriernek.

Felmerül hát a kérdés: mivel érte el élete korai szakaszában és karrierje első 20 évében ezt a kulturális robbanást? És mihez kezd magával valaki, miután robbanást idézett elő a kultúrában?

Lee története klasszikus amerikai sikertörténet. A legnagyobb generáció* tagjaként, szegény zsidó bevándorlók gyermekeként született 1922-ben, átvészelte a nagy gazdasági világválságot, szolgált a II. világháborúban, és végül a képregényeknél kötött ki – egy általános megvetéssel kísért médiumban, ahol a szélhámosok és gengszterek szó szerint centekért harcoltak egymással.

Megnyerő, karizmatikus egyéniségének, magas intelligenciájának és kreatív sokoldalúságának hála Lee hamarosan vezető szerkesztővé lépett elő a Timely/Atlas/Marvelnél, amely az 1940-es és 1950-es években az ország egyik legnagyobb példányszámmal üzemelő képregénykiadóinak számított. Tisztességes, középosztálybeli életet élt kertvárosi otthonában a feleségével és a lányával.

Szerkesztőségi górénak lenni egy olyan üzletágban, amelyet a 14 éven felüliek jobb esetben észre sem vesznek – rosszabb esetben ócsárolnak –, kétes dicsőségnek számít.

Nem lehetett például része abban a tiszteletben, amely az ügyvédi munkával járt, vagy a csillogásban, amely egy reklámszakmai vagy filmes veze-

* Az 1900 és az 1920-as évek vége között születettek, akik a gazdasági világválság idején nőttek fel, és jellemzően harcoltak a II. világháborúban (*a lábjegyzeteket a fordító írta*).

tőt kísért. Pislákolott benne némi ambíció, hogy írjon egy regényt, vagy tegyen valamit, aminek hála megjegyzik a nevét – mint filmrendező unokatestvére, Mel Stuart (*Willy Wonka és a csokigyár [Willy Wonka & the Chocolate Factory]*), vagy középiskolai osztálytársa, Paddy Chayefsky (*Marty*) színdarab- és forgatókönyvíró esetében –, de beleragadt egy viszonylag érdekes és jól fizető munka rutinjába.

Aztán 1961-ben, amikor közel járt a negyvenhez, és húszéves szakmai múltjával már a képregénybiznisz veteránjának számított, Stan Lee élete a kapuzárási pánik klasszikus jeleit kezdte mutatni.

Érdektelen, bár kényelmes pozíciójában, amelyben sikeresen túlélte a képregényipar közelmúltbeli mélyrepülését, Lee (valamint két társköltője, Kirby és Ditko) előállt a szuperhősképregények egy új, viszonylag „realisztikusabb” válfajával, ami betalált az olvasóknál. Ezek az új hősök úgy viselkedtek, ahogy mi is viselkednénk, ha szuperképességekre tenénk szert. Igyekeztek helyesen cselekedni, ám nagyon is emberi gyarlóságuk folyamatosan megnehezítették a dolgukat.

Lee a *Marvel* márkanévet adta ezeknek a képregényeknek. Persze, arról fogalma sem volt, hogy a *Marvel* népszerűsége tartós lesz-e, vagy csak olyan újabb popkulturális szalmalágnak bizonyul, mint a hulahoppkarika.

Itt jöttem a képbe én.

Boomer* gyerek voltam, akit elbűvöltek a '60-as évekbeli *Marvel*-kalandok. Akkoriban már olvastam képregényeket, és hírért vettem a *Fantasz-tikus Négyesnek (Fantastic Four)*, az első „modern” *Marvel*-sorozatnak. Megtaláltam a negyedik számot, amelyben visszatért egy Torpedó nevű karakter – én még sosem hallottam róla, Lee mégis rögtön meg tudott győzni rendkívüli fontosságáról.

Azonnal rákaptam a dolog ízére – és nemcsak a képregények meg a karakterek érdekeltek, hanem az emberek is, akik írták és rajzolták őket. Elvégre Stan Lee mindent megtett, hogy az olvasók fejébe verje, milyen különlegesek is ők (vele együtt) –, és milyen különlegesek vagyunk *mi*, csak mert olvassuk a történeteiket! Teljesen magukkal ragadtak Lee *Bullpen Bulletinjeinek* (a továbbiakban: Szerkesztőségi Szenzációk) és levelezőrovatának belső hírei, pletykái és poénjai.

* A „baby boomer” generációba a II. világháború utáni durván két évtized szülőttei tartoznak, akik összességében nagyobb jólétben nőttek fel, mint a korábbi nemzedékek.

És imádtam a lapokon életre kelő, „Stan Lee” nevű irodalmi alak társágában időzni – vagy *ő* időzött az én társaságomban? Persze, bálványoztam Jack Kirbyt és Steve Ditkót is, de nyilvánvaló volt számomra, hogy Stan Lee tartja össze az egész hóbelevancot. Az általa felügyelt képregények szavai, képei és színei – sőt még *reklámjai* is – egyfajta képzeletbeli világot teremtettek, amellyel nem tudtam betelni.

Egy időre ugyan elhagytam ezt a világot, de aztán visszatértem hozzá: diploma után szerkesztőasszisztensi munkát szereztem a Marvel egy jelentéktelen részlegében. Azzal vágtam bele, hogy csak pár hónapot töltök ott, de testhezállónak éreztem a munkát, így végül a képregény – amelyet hatéves korom óta soroltam a hobbijaim közé – lett a karrierem. Sok történetet írtam a vállalatnak, és idővel a Pókember-részleg vezető szerkesztőjévé váltam. (Pókember egy külön vállalattá nőtte ki magát a vállalaton belül, havonta huszonvalahány cím jelent meg a karakterrel.)

18 évig dolgoztam a Marvelnek íróként és szerkesztőként. Néha Stan Lee szerkesztőjeként (az elég furcsa volt), úgyhogy el tudom képzelni, milyen lett volna, ha a helyében vagyok. Ezen évek alatt, valamint az azóta eltelt évtizedekben sok beszélgetést folytattam vele, formálisakat (sokszor készítettem vele interjút, párszor ehhez a könyvhöz is) és informálisakat (ebéd közbeni csevegések) egyaránt. Igyekeztem ezt a bennfentes szemzőgemet kamatoztatni a könyv megírása során.

Mondani sem kell, hogy bár a Marvel képregényei és a belőlük készült különböző adaptációk okán jó pár hullámvölgyet megjártunk az elmúlt évtizedekben, a Marvel távolról sem bizonyult múltó láznak, mi több, domináns szerepet vívott ki magának a popkultúrában, Lee nevét pedig ismertebbé tette, mint valaha.

A legtöbbek szemében Stan Lee az a virgonc, szellemeskedő öregember, aki villanásnyi szerepekben, cameóként bukkan fel a Marvel filmjeiben és tévésorozataiban. Nem tudják, mi minden fűződik a nevéhez, csak annyit, hogy valamiképpen köze volt a Marvel korai éveivel, és hogy épp olyan imádnivaló, mint egy elbűvölő, komisz idősebb rokon, akit néha látnak egy-egy esküvőn és temetésen; nem is tudják róla, hogy kicsodájuk pontosan, de mindig örömmel eldumálnak vele pár percig, hogy aztán mosollyal az arcukon álljanak tovább.

Azok szemében, akik valamelyest otthonosan mozognak a képregények történetében, Lee a Marvel Univerzum egyik alkotója, valamint a képregények és az ezeket megálmodó művészek legfőbb – illetve sokáig *egyetlen* –

szószólója, akinek neve egy időben mindig ott díszelgett a képregények címe fölött („Stan Lee bemutatja”), és aki az utóbbi évtizedeket nehezen meghatározható üzleti ügyekkel töltötte a hollywoodi szórakoztatóiparban.

Sok munkatársa és alkalmazottja szemében Stan Lee nagyszerű főnök volt, aki rendszeres megbízásokat adott nekik, törődött velük és a családjukkal, és arra inspirálta őket, hogy a legjobbat hozzák ki magukból. Mások úgy gondolták, hogy gyarló, de tisztességes fickó volt, akivel kapcsolatban talán azt kívánták, bárcsak jobb ember lett volna.

Képregényrajongók és szakmabeliek egy kis csoportja pedig úgy tekintett rá, mint a létező legalávalóbb gonosztevőre, aki jó helyen és jó időben lévő szerencsés, simulékony manipulátorként zsákmányolta ki az igazi kreatív munkát végző rajzolókat. (Nem akármilyen szerencsesorozata lehetett: több mint 75 évig tartott!)

Gondoljanak bármit is Stan Leeről – ha nem is tudnak valami sokat róla –, remélem, hogy ez az életrajz összetettségében és mélységeiben ismereti meg önökkel az embert és az általa elért eredményeket, és megmutatja, hogy bármit is tudtak eddig róla, az csak egy kis része volt a történetnek.

Mindaz, amit Stan Lee mozgásba lendített – és ahogy ez túlnőtt a legvadabb elképzeléseken is –, épp olyan lenyűgöző, különös és valószerűtlen, mint a Marvel emberfeletti mutánsokról és pókemberekről szóló kalandjai.

Ha meg akarják érteni az amerikai populáris kultúrát – a történeteket, amelyeket azért mesélünk magunknak, hogy megértsük magunkat –, kezdhetik akár Stan Lee élettörténetével is.

DANNY FINGEROTH
2019. május

JFK, A BEATLES... ÉS STAN LEE

Stan Lee... éppúgy segített forradalmasítani és korszerűsíteni az amerikai képregényipart az 1960-as években, ahogyan Elvis és a Beatles forradalmasította a zeneipart, és átformált egy egész kultúrát.

„Stan Lee: An Appreciation”, *The Boston Herald*, 2018. november 13.¹

Sosem hagyhatjuk, hogy ennek az országnak... *Fátum Doktor* dirigáljon!... A magunk útját kell járnunk, és erélyesnek kell maradnunk! És most, uraim, ha megbocsátanak, ideje lefektetnem Caroline-t!

E szavakat Stan Lee adta John F. Kennedy elnök szájába a *Fantasztikus Négyes* 17. számában, 1963 augusztusában

Stan Lee 1963 májusában kinyilatkoztatta „a képregények Marvel-korát”. És valóban, az akkoriban megjelenő Marvel-képregények többségének borítóján nagy, vaskos felirat hirdette:

*A MARVEL COMICS EZENNEL MEGHIRDETI
„A KÉPREGÉNYEK MARVEL-KORÁT!”*

Mint kiderült, ez nem csupán ügyes hírverés volt. Lee és társai éppen ezen a bizonyos „Marvel-koron” dolgoztak – vagy ismertebb nevén: a hatvanas éveken.

Valószínűleg 1963 volt Lee életének leginnovatívabb éve. Kreatív partnereivel, Jack Kirbyvel, Steve Ditkóval, Larry Lieberrel (Lee testvére), Don

Heckkel és másokkal forradalmasította a képregényt, és olyan karaktereket talált ki, akik örökre megváltoztatták a popkultúrát. Csak abban az évben virágzásnak indult a *Pókember*, *Doctor Strange*, a *Bosszúállók* és az *X-Men*, valamint folytatódott a *Fantasztikus Négyes* körüli felhajtás, amelyet Lee és Kirby még 1961-ben kezdett táplálni.

Kopaszodása ellenére is fiatalos és energikus negyvenévesként Lee mindent megtett, hogy olyan képregényekkel álljon elő, amelyekhez foghatókat még senki sem látott. Szertelenebb pillanataiban felugrott az asztalra, hogy pózokba állva nyomatékosítsa a rajzolóknak, miféle extrém akciót és erőt akar viszontlátni a történeteiben. A pózok pusztá demonstrálásán túl az ugrálással, kiabálással és gesztikulálással az izgatottságát is közvetítette a munkatársai felé, ami (ideális esetben) ugyanolyan izgatottságot váltott ki belőlük is!

Minden lelkesedése ellenére azonban még Lee sem sejtette, hogy Pókember lesz a példaképe minden gyerekek, aki nem találja helyét a világban – ahogy az X-Mennek hála minden kívülálló kamasz úgy érzi majd, hogy a különcöknek is akad valahol egy családjuk, amely befogadja őket. Lee nem tudta, hogy a füvező hiphoperek Ditko bizarr Doctor Strange-történeteit olvasva magától értetődőnek tartották, hogy a képregényen dolgozók is elszálltak valamitől. (És Robert Crumb² ekkoriban még mindig születésnapj köszöntőkártyák rajzolásából élt meg!)

Lee csak annyit tudott, hogy olyan szuperhősképregényeket felügyel (és nem kis részt ír), amelyekre rákapnak a gyerekek, a tinédzserek és – ami újdonságnak számított – az egyetemisták is. Igyekezett megszólítani egy némileg idősebb közönséget – még egy *Amazing Adult Fantasy* (Csodálatos Felnőttfantasy) című képregényt is elindított, amelynek szlogenje így hangzott: „A magazin, amely tiszteli az intelligenciádat” –, és nagyon úgy nézett ki, hogy sikerrel is jár.

Lee energikus okostojásként híresült el, aki szereti heccelni a munkatársait. Csakhogy az 1957-es masszív elbocsátások után nem sok munkatársa maradt, akit heccelhetett volna. Játékosága így jobb híján abban mutatkozott meg, ahogyan – mintegy utolsó próbálkozásként, hogy túléljen az üzletágban – a történeteit mesélte és az olvasóihoz beszélt. Például ki-nevezte az adott kort a saját képregényei „korának”.

Ez a bolondos hozzáállás a maga és a rajzolóit nagyon is komoly történetmesélési képességeivel kombinálva határozottan célt ért. A gyerekek, akik imádták Steve Allen, Jonathan Winters és Ernie Kovacs fesztelen, noha számukra olykor érthetetlen humorát, vonzónak és újszerűnek találták Lee

stílusát. Az eladási mutatók növekedtek – egyre több gyerek figyelt oda a képregényekre. Lee is látta ezt az asztalát elöntő olvasói levekből, valamint a kiskamaszok próbálkozásaiból, akik igyekeztek belopózni a Marvel irodájába, hogy találkozhassanak vele és a képzeletbeli szerkesztőségi rajzolókkal, akik Lee beszámolóí szerint alig várták, hogy kezét rázhassanak a rajongóikkal.

De még ennek ellenére is beletelt pár évbe, hogy olyan rendezők látogassák meg Leet a Marvelnél, mint Federico Fellini és Alain Resnais; hogy turnéjukon lévő San Franciscó-i roksztárok ugorjanak be köszönni neki; hogy az *Esquire* magazin tekintélyes oldalszámon keresztül foglalkozzon a Marvel képregényeivel és rajongóival; vagy hogy a Princeton angol tanzéke kijelentse: a Marvel „a 20. század mitológiája, ön pedig [Lee] e generáció Homérosza”. Ahhoz is el kellett telnie bő egy évnek, hogy egyetemek hívják meg Leet vendégelőadónak.

Lee tudta, hogy a gyerekek a Marvelről beszélnek a boltokban és az iskolai étkezőkben. De végül két jelentős esemény vezette rá arra, hogy nem csupán reagál a korra, hanem formálja is azt, és immár része a kulturális diskurzusnak.

Lee a képregényipar épp elég hullámvölgyét járta meg ahhoz, hogy ne tegyen fel mindent egyetlen lapra. Mindig kereste a mellékes munkalehetőségeket – vagy akár a végleges kilépés lehetőségét a képregények zugvilágából –, legyenek azok szabadúszóként vállalt reklámmunkák vagy újságokba szánt, szindikátusi* képregénycsíkok** kidolgozásai; rendszeresen írta és szerkesztette Martin Goodman nem képregényes magazinjait is. Utóbbiakat Goodman Magazine Management nevű vállalata adta ki, ennek volt része a Marvel is. (Goodman nemcsak Lee főnöke volt, hanem a házassága folytán a rokona is, ami az évek során hol áldásnak, hol átoknak bizonyult.)

Így aztán Lee készített a Magazine Managementnek egy *You Don't Say* (Nem mondod) című humoros kiadványt, amely akkori híressé-

* A szindikátusok ügynökségek, amelyek újságok és magazinok számára árulják az általuk megvásárolt anyagok felhasználási jogait. A képregénycsíkok is a szindikátusok közvetítésével futhattak párhuzamosan akár több száz amerikai napilapban.

** A képregénycsík egy hagyományosan egyetlen sorból álló pár kockás/pár paneles képregény, amely napilapokban vagy vasárnapi mellékletekben jelent meg (*lásd Garfield*). Ez volt a képregények első elterjedt formátuma, jóval a későbbi füzet/magazinformatum előtt.

gek, köztük politikusok fényképeiből és Lee hozzájuk írt vicces szöveg-buborékaiból állt. Ezzel a könnyű és élvezetes munkával pluszbevételre tehetett szert. Ráadásul Lee úgy érezte, hogy az ilyesfajta humorral akár a nagyra becsült *The New Yorker* magazinnak is konkurenciát teremthet! Mi több: a *You Don't Say* akár fontos magazinná is válhat – ez esetben pedig hátrahagyhatná a képregényeket egy biztosabb, felnőtt emberhez méltóbb foglalkozásért.³

Az első két szám jól fogyott. A harmadik borítóhoz Lee az akkori elnök, John F. Kennedy egyik fényképét használta (Kennedynek volt néhány fel nem tüntetett cameoszerepe a Marvel-képregényekben is). A mindenki által jól ismert alak egy pódium mögött állt, miközben mind a pódiumon, mind a mögötte lévő falon ott díszeltek a hatalmas elnöki pecsétek. Lee a redundanciát figurázta ki, amikor e szavakat adta JFK szájába: „Hadd mutatkozzam be!”

Lee így emlékezett vissza a dologra:

Amíg a magazin nyomdában volt, John F. Kennedyt meggyilkolták.

Szóba se jöhetett, hogy hagyjuk utcára kerülni ezt a számot. Minden példányát bezúztuk. Annyira belebetegedtem a történetekbe, hogy képtelen voltam folytatni a *You Don't Sayt*.⁴

(Úgy tűnik azonban, néhány példány mégiscsak megmenekült a nyomdából, mert időről időre felbukkan egy-egy eladó darab a neten.)

Lee akkoriban felvett „pénteki barátnője”^{*}, Flo Steinberg így emlékezett vissza a nemzeti tragédia egyesítő hatására:

A Magazine Management dolgozói folyton viccelődtek rajtunk [képregényeseken]... A különböző részlegek csak akkor tartottak össze, amikor híret vettük Kennedy elnök meggyilkolásának. Mindenki abbahagyott mindent, amit csinált, és együtt hallgattuk a rádiót.⁵

Az egész országot sokkolta Kennedy november 22-i meggyilkolása. A Marvel-képregények ahhoz hasonló játékosságot és optimizmust testésítettek meg, amelyet az emberek a fiatalos Kennedy-kormányban is lát-

* Az angol nyelvterületen használatos „girl friday” kifejezés talpraesett női munkatársat, asszisztenst, titkárnőt jelent. A kifejezésben a „péntek” szó Robinson Crusoe hűségese szolgálójának nevére utal.

tak. (Ahogy JFK, Lee és Kirby is a II. világháborús generációhoz tartozott; Kirby ugyanabban az évben született – 1917-ben –, mint Kennedy.)

Vajon sértőnek találta volna a közönség a *You Don't Say* harmadik számának borítóját? A merényletet követően annyi magazin címlapját foglalta el Kennedy, hogy aligha válthattak volna ki különösebben nagy negatív visszhangot.

A lényeg, hogy maga Lee érezte úgy, személye és munkája van olyan fontos, hogy a magazint vissza *kelljen* tartani a közönség elől. Még ha a menőbb, tájékozottabb olvasókon – és számtalan tízévesen – kívüli világ nem is tudta, hogy jelentős munkát végez... nos, *ő maga* tisztában volt vele. (És *bizony* már az 1940-es, 1950-es években készített képregényei is magukra vonták a média figyelmét. Miért lett volna *most* más a helyzet?) A világ hamarosan tényleg belátta, mennyire fontosak a Marvel-képregények.

Miközben az ország igyekezett feldolgozni és megérteni elnöke meggyilkolását, Lee, mint a szórakoztatóiparban mindenki, dolgozott tovább, tartotta a határidőket, készítette a képregényeket, fokozta a Marvel lendületét.

Nagyjából ugyanekkor aktív volt egy másik jelentős középkorú kulturális figura is, akinek egy még nagyobb területen kellett hasonló kihívásokkal szembenéznie: Ed Sullivan, a saját nevét viselő népszerű tévéműsor befolyásos házigazdája. Ahogy Leenek, neki is módot kellett találnia a nemzeti traumában szenvedő amerikai közönség szórakoztatására.

Sullivan korábban Angliában járt, ahol első kézből tapasztalhatta meg a „Beatlemania” nevű jelenséget. A Beatles több volt rendkívül népszerű beatbandánál: olyan, szinte hisztérikus reakciókat váltottak ki, főleg a tinédzserkorú lányok körében, amire még nem volt példa. Látván, hogy a liverpooli zenészek kezdenek népszerűvé válni az Egyesült Államokban is, Sullivan 1964 elején meghívta őket három egymást követő vasárnap az esti műsorába New Yorkba. Noha egyes szakértők, így például Dick Clark popzeneguru, nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a bandának, Sullivan ösztönei mást súgtak.

Mire február 9-én élőben debütált Sullivan műsorában, a Beatles már nemcsak Angliában, hanem az Egyesült Államokban is óriási népszerűségnek örvendett, és a műsor végére még nagyobb sztár lett. Első amerikai tévés fellépésük kulturális mérföldkövé vált. Akárcsak a JFK-gyilkosság kapcsán, a baby boomerek most is azt kérdezték egymástól: „Te hol voltál”, amikor a banda először megjelent Sullivan színpadán?